

Dejan Gabrovšek

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša, ZRC SAZU, Ljubljana

DOI: 10.4312/SSJLK.60.90-100

Ikoničnost v priredjih

Namen prispevka je prikazati, kako vrstni red dogodkov vpliva na njihovo ubeseditev v priredno zloženi povedi. Dogodki so v priredju praktično vedno ubesedeni v enakem zaporedju, kot so se zgodili, kar za ostala razmerja večstavčne povedi ne velja nujno. To je ikoničnost priredij, ki ima za posledico tudi odsotnost vzvratne elipse in katafore v priredjih. Prispevek obravnava vse tipe priredij, kjer je ikoničnost jasno izražena.

skladnja, veznik, zaporednost dejanj, katafora, elipsa

This article shows how the order of events affects their formulation in coordination. In a coordinated sentence, events are almost always formulated in the same order as they happened, which is not necessarily the case for the other relations in a multiclausal sentence. This is the temporal iconicity principle of coordination, which also leads to the absence of backwards ellipsis and cataphora in coordination. The article deals with all types of coordination in which iconicity is clearly expressed.

syntax, conjunction, sequence of events, cataphora, ellipsis

1 Uvod

Prispevek¹ prikazuje, kako lahko načelo podobe proučujemo tudi na ravni večstavčne povedi, in sicer pri priredjih. Zanje je namreč značilno, da jih tvorimo po načelu linearnosti, ki se najjasneje kaže pri ikoničnosti stavkov.² Ikoničnost stavkov za ostala razmerja slovenske večstavčne povedi ni obvezna, čeprav je lahko izražena. Vsi zgledi so iz korpusa Gigafida 2.0, zgledi, ki smo jih tvorili sami, imajo za številko zgleда črko *a*.

2 Temeljne lastnosti ikoničnosti

Ikoničnost stavkov pomeni, da je zaporedje dejanj enako zaporedju izgovora ali zapisa stavkov, ki ta dejanja izražajo. V priredjih lahko dejanja potekajo zaporedno, istočasno ali pa časovnost ni izražena oziroma natančneje določena (Weisser 2015: 158). Zaporedje stavkov ne more biti obratno zaporedju dejanj – posamezne izjeme so možne in obravnavane v nadaljevanju. Značilen primer zaporednosti je *Prišel, videl, zmagal*. Ikoničnost je tipična v priredjih, v ostalih tipih zložene povedi pa je lahko izražena, a za sam pomen ni nujna, v podredjih so (poleg izjem) možne vse permutacije časov, vrstni red stavkov pa ni

1 Članek je nastal kot del programa P6-0038 Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju, ki ga financira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije.

2 Tu obravnavamo predvsem glagolske stavke, v posameznih primerih pa tudi neglagolske.

vezan na vrstni red dejanj. S tem se dobro kaže, da so priredja zelo vezana na zaporedje dogodkov v zunajjezikovni realnosti in torej že s samim vrstnim redom stavkov predstavljajo podobo realnosti. Tipičen primer jasno izražene ikoničnosti je zaporednost dejanj, kot je izražena v zgledu (1) (Krvina 2019: 90).

(1) Spodnjo nogo skrčimo, zgornjo zategnemo in jo dvignemo navzgor, zadržimo, spustimo in sprostimo.

Zaporedje stavkov, ki načelo ikoničnosti krši, v priredju skoraj nikoli ni mogoče, npr. **Videl, zmagal, prišel*.³ Od šestih permutacij navedenih stavkov ($3 \times 2 \times 1$) je torej možna le ena ($1 \times 1 \times 1$). Zelo značilni primeri ikoničnosti so recepti. Ikoničnost je zelo značilna za vzročno-posledično priredje (Gabrovšek 2023: 295), saj lahko vzročnost razumemo kot abstrahirano časovnost. Razmeroma poljubna zamenjava vrstnega reda stavkov je možna, če časovno zaporedje ali razmerje vzrok-posledica ni izraženo, zgled (2), sicer pa ne, zgled (3).

(2) Na otoku živi dva tisoč ljudi in je praviloma dostopen samo s čolnom.

(3) Vsako vajo izvede natančno, kajti napačni gibi vodijo v poškodbe.

Pri vzročnem odvisniku je ikoničnost sicer pogosta, a ne obvezna, sosledica časov je v vzročnem odvisniku lahko tudi nasprotna ikoničnosti (Gabrovšek, Žele 2019: 499). Tudi zato so stavki, ki jih uvaja veznik *ker*, podredni, stavki, ki jih uvajata veznika *zato* in *saj*, pa priredni: gre torej za dve razmerji, ki izražata podobne odnose, a se strukturno obnašata precej različno.⁴

2.1 Odsotnost katafore in vzratne elipse

Poleg ikoničnosti lahko kot stranska pojava obravnavamo tudi odsotnost katafore in vzratne elipse v priredjih (več v Gabrovšek 2024a). Vsem pojavom je skupna linearnost, iz katere izhaja, da se stavki v priredju tvorijo po istem zaporedju, kot so zapisani/izgovorjeni, kar posledično vpliva tudi na to, da besedilo tvorimo tako, da vsebino najprej izrazimo s polnopomensko besedo (samostalnik, glagol, pridevnik, prislov) in to besedo šele nato (v neprvem stavku) pozaimimo (anafora, zgled (4)) ali izpustimo (elipsa, zgled (5)) (Quirk 1985: 922; Orešnik 1992: 73; Haspelmath 2004: 35; Gabrovšek 2024a).⁵ V tem poglavju navedeni zgledi, ki ti pravili kršijo, ne kršijo pravila o ikoničnosti.

Elipsa (anaforična) je v priredjih pogosta in sistemska, vzratna elipsa⁶ pa je zamejena na posamezne zglede, kot sta zglede (6–7) (Quirk 1985: 924; Žele, Krajnc Ivič 2020: 232;

3 Je pa raba specializiranih veznikov možna s časovnim odvisnikom. Izjeme tega pravila so obravnavane v nadaljevanju.

4 Več o razlikah med podredno in priredno izraženo vzročnostjo v Gabrovšek 2023.

5 V prvem stavku priredja sicer lahko stojijo anaforični zaimki, a se navezujejo na prejšnjo poved.

6 Imenovana tudi kataforična elipsa (Vičar 2011: 96). Termin vzratna elipsa je narejen po analogiji s terminom vzratna anafora, za kar sicer uporabljamo termin katafora.

Uhlik, Žele 2022: 128; Gabrovšek 2024a). Ker so stavki strukturno enakovredni, se lahko dopolnjujejo, ponovljene besede pa so lahko izpuščene in praviloma tudi so. Vsebina mora biti najprej izražena s polnopomenskimi besedami (izjema je osebek, ki je razviden iz osebne glagolske oblike), šele nato je lahko izpuščena. Zgled (5a) je neslovničen.

(4) Gomolje temeljito operemo in jih v blago slani vodi kuhamo do mehkega.

(5) Ajdovo kašo operemo in skuhamo.

(5a) *Operemo in ajdovo kašo skuhamo.

(6) Ne le izplačilo nagrade, želi še dodaten milijon in pol.

(7) Vprašanje je, kaj bodo in kaj so v zvezi s tem konkretno ukrenili.

Katafora se v priredjih pojavlja predvsem v protivnem priredju v naslovih internetnih člankov, kjer je ravno s kataforo dosežen stilistični učinek, ki k branju članka pritegne ali pa služi kot napoved lahko nepričakovane informacije, ki je zato izražena s protivnim priredjem. Katafore nismo našli v vezalnem priredju, ki je prototipno priredje, kar še dodatno dokazuje, da pravilo o odsotnosti katafore v priredjih velja. Izkazalo se je, da je vzratna elipsa v priredjih pogostejša kot katafora, treba pa je poudariti, da se obe pojavljata le sporadično in najpogosteje v protivnem priredju (Gabrovšek 2024a).

(8) Morski pes se je večkrat zagnal vanjo, a najstnici je uspelo pobegniti.

(9) Morda tega še ne veste, a sem hitre jeze.⁷

2.2 Kršitev ikoničnosti v priredjih

V korpusu Gigafida smo preverili, ali načelo ikoničnosti res drži vedno: to smo naredili s kodo [tag="Gg.s.*"] [1,2][word="in|ter"] [1,2][tag="Gg.d.*"] (sedanjik, vezalni veznik, preteklik). Našli smo posamezne primere, ki ikoničnost kršijo, a so vseeno slovnično pravilni. Za veliko večino najdenih primerov velja, da je glagol drugega stavka praviloma v dovršniku in da stavek, ki je v pretekliku, izraža dejanje, ki ima posledico v sedanjosti, ali pa prvi stavek pojasnjuje. Zgledi torej kažejo premik proti vzročno-posledičnemu priredju, kar dokazuje, da je tudi neikoničnost stavkov pomenotvorna.⁸ Nobeden od navedenih zgledov ne krši pravila o odsotnosti vzratne elipse in katafore.

(10) Proizvajalci zamaške zelo reklamirajo in so jih uspeli kar lepo uveljaviti.

(11) Večino otrok poznam in smo postali že prijatelji.

---

7 [lemma="ta"] [1,3][lemma="ne"] [lemma="vedeti|znati|slišati"] [1,2] [word=""]; [word="ampak|a|toda"] within <s/>

8 Pomenotvornost redkejših permutacij se je pokazala že v člankih Gabrovšek, Krvina 2020 in Gabrovšek, Krvina 2023.

V zgledu (12) se kaže prepletanje lastnosti prirednega vzročno-posledičnega razmerja s podrednim vzročnim, saj za podredje ikoničnost ne velja.

(12) Postala je sirota, kajti starše je izgubila v prometni nesreči.⁹

2.3 Sklep teoretičnega dela

Ikoničnost se kaže kot ena od definicijskih lastnosti priredij, torej se tudi na ravni večstavčne povedi kaže, kako zunajjezikovna realnost pomembno vpliva na tvorbo priredij. Ikoničnost je v priredjih nujna zato, ker priredja nimajo obveznih strukturnih povezovalcev (veznik ni obvezen, nimajo odnosnice), ki bi posamezne dele priredij povezovali v zaključeno celoto. V priredjih je zato pomembnejši povezovalec stavkov tematska progresija. Ker pa tudi ta poteka linearno od izhodišča na naslednje stavke v celotnem besedilu (Žele 2016: 32; 2018: 60), se princip tematske progresije ujema z ikoničnostjo stavkov. Odsotnost katafore in vzvratne elipse smo poleg ikoničnosti omenili zato, ker se pri vseh treh postopkih linearnost tvorbe priredij, ki jo proučujemo, pri tvorbi besedila jasno izraža. Linearnost na besednozvezni ravni ni tako razvidna, saj je zamenjava vrstnega reda prirednih delov bolj poljubna.

Iz zglede, ki katerega od obravnavanih načel kršijo, je razvidno, da ne kršijo ostalih: pri kršitvah ikoničnosti, katafore ali vzvratne elipse v priredjih se torej kaže, da je zgolj sporadično možno kršiti le eno od načel, kar še dodatno dokazuje, da vsa tri načela v priredjih veljajo.

3 Tipi priredij z izraženo ikoničnostjo

V tem poglavju bomo obravnavali (pod)type priredij z jasno izraženo ikoničnostjo.

3.1 Časovno zaporedje kot podtip vezalnega priredja

Ta podtip je najboljši in najosnovnejši primer jasno izražene ikoničnosti stavkov. Stavki si sledijo zaporedno, kot so zapisani ali izgovorjeni, potek posameznih dejanj pa določa glagolski vid (Krvina 2019), sámo število stavkov vsaj teoretično ni omejeno. Takih zglede je tudi zaradi velike zastopanosti kuharskih receptov v korpusu Gigafida 2.0 precej. Pri časovni zaporednosti prevladuje dovršni vid (Krvina 2019: 77), pri časovni vzporednosti (več v poglavju 3.3 Časovna vzporednost kot podtip vezalnega priredja) pa nedovršni vid (Krvina 2015: 165). Pogosto si v časovnem zaporedju sledi več dejanj, veznik pa navadno povezuje le zadnji dve (zglede 13). Zadnji stavek pogosto deluje kot zaključek celotnega

9 Še ena lastnost, tipična za nekatera priredja, je nespremenjeni besedni red v vezniškem stavku: naslonski niz v tem zgledu ne stoji takoj za veznikom *kajti*, ampak na drugem mestu za prvim stavčnim členom (Gabrovšek 2024b).

niza dejanj. V nekaterih zgledih (14) je zaporednost tako zgoščena, da prehaja v hkratnost dogodkov.

(13) V ponvi raztopite 10 g masla, dodajte sesekljan por in pršut, popražite in ju nato poberite iz ponve.

(14) Pregledali so minulo delo, izvolili novo vodstvo in organe društva ter se seznanili z zajetno investicijo, ki je pred njimi.

(15) Stopil je na prsobran, povlekel, nameril, ustrelil.¹⁰

Pri posebnem tipu prvi stavek služi kot napoved drugega. Prvi stavek izraža, da dejanje traja nekaj časa do uresničitve drugega stavka, zato ti primeri sodijo v časovno zaporedje. Prvi stavek se praviloma nanaša na predhodno poved.

(16) (Ko mu je v ZDA začelo goreti pod petami zaradi sumljivih poslov, jo je popihal v Čile, kjer so stvari šle po svoji poti enako naprej.) Ni trajalo dolgo in že je moral pobrati šila in kopita.

Za zaporedje, izraženo pri vezalnem priredju, je značilna še ena pomembna lastnost prototipnih priredij, in sicer možnost dodajanja več stavkov, kar smo videli pri večini zgledov v tem poglavju – to pri vzročno-posledičnosti praviloma ni mogoče.

3.1.1 Historični sedanjik

Historični sedanjik je sedanjik, ki se uporablja za opisovanje preteklih dejanj. Izrazito prevladuje dovršni vid (Krvina 2015: 159, 162). Prevlada dovršnega vida kaže, da gre za omejeno konstrukcijo – tu do omejitev prihaja zaradi specializiranega pomena, torej izražanja preteklosti s sedanjikom, kar sicer ni njegova običajna funkcija.

(17) Nenadoma obmolke, se sunkovito obrne in predirno zazre v sogovornika.

(18) Saša nenadoma pokonci sedi v travi, strmi vanj in zahteva odgovor.¹¹

3.1.2 Časovno zaporedje, izraženo s prislovom

Časovni prislovi razmerja med stavki še dodatno specializirajo in poudarijo (Pogorelec 2021: 411; Gabrovšek, Krvina 2022). Večina časovnih prislovov izraža zaporedje dogodkov: zaporedje dogodkov ostaja enako zaporedju stavkov (in obratno). Ti prislovi nimajo »moči«, da bi kakorkoli obrnili vrstni red dogodkov, ki jih stavki izražajo. Prislov *predtem*, ki ikoničnost stavkov krši, izrazito teži v protivnost. V nekaterih zgledih (20) je časovnost še dodatno poudarjena s časovnim prislovom v vsakem stavku. Zaporedje lahko (neobvezno) poudarjajo tudi členki.

10 [tag="Gg.*"] [word=";"] [tag="Gg.*"] [word=""] [tag="Gg.*"]

11 Zgledi so iz Krvina 2015: 162.

- (19) Treba je poznati delovanje laserja, šele nato lahko določimo tarčno tkivo.
 (20) Vtipkajte najprej 0, potem presledek, potem pa še ulomek.

3.1.3 Neposredno zaporedje dveh stavkov

Dve dejanji se zgodita brez presledka, drugo dejanje se začne, še preden bi se prvo lahko končalo. Povedek prvega stavka je zanikan in v dovršniku. Členek že tu (skupaj z dovršnikom) poudarja takojšni nastop dejanja (zgled (21)). V zgledu (22) je prisotna vzvratna elipsa.

- (21) Kava se še ne bo dobro polegla, že bodo začeli zvoniti telefoni.
 (22) Še dobro se ni iztekel en, že se obeta novi jazzovski festival.

V drugem tipu je v prvem stavku izraženo trajanje časa. V prvem stavku se pojavlja predvsem glagol *miniti*. Posebnost tega tipa je zanikanje v prvem stavku.

- (23) Ni minilo pet minut, že sva govorila o smislu življenja.¹²

3.2 Nesimetrično vezalno priredje

Dva tipa, ki ju obravnavamo tu, sta primera nesimetrije v priredjih, natančneje, v vezalnem priredju, kar je sicer redko, saj so načeloma vsi deli priredja bodisi stavčni bodisi nestavčni. Simetrija je ena od lastnosti priredij (Toporišič 1982: 131; 2004: 646; Gabrovšek 2023: 74), torej gre tu za izjeme, načelo ikoničnosti pa je jasno izraženo: spet se kaže, da eno pravilo lahko »zataji«, a še vedno veljajo ostala.

3.2.1 Prislovno določilo in stavek

V prvem stavku je prislovno določilo časa ali kraja, v drugem pa dejanje, ki uresničitvi prvega dejanja sledi. Prvi stavek v zgledu (24) lahko razumemo tudi kot okrajšan (izpuščen je glagol) od zgeda (24a), ki smo ga tvorili po smislu. Simetričnost, ki je značilna za priredja, je tu porušena, saj sta povezani enoti z različno zgradbo. Tudi to je v priredjih redkost.

- (24) Še nekaj minut in zaprla se bodo vrata trgovin.¹³
 (24a) Še nekaj minut mora preteči in zaprla se bodo vrata trgovin.
 (25) Še nekaj časa in bom ločil zvoke avtomobilskih motorjev.

12 [word="ne|ni|ni.*"] [] {0,3}[tag="G.d.*"] [] {0,3} [tag="K.*"] [tag="S.*"] [word=""]? [tag="Vp"]? [word="že"]

13 [tag="U"] [tag!="G.*"] {3} [lemma="ura|minuta|mesec|leto|malo|čas"] [word=""]? [word="in"] [] {3} [tag="Gg.*"] within <s/>

3.2.2 Medmet in stavek

Poseben, sicer zelo redek tip predstavlja konstrukcija medmeta¹⁴ in stavka. Medmet onomatopejsko ponazarja način izvedbe česa, drugi stavek pa izraža časovno zaporedno posledico te izvedbe. Celotna konstrukcija deluje ekspresivno. Podobno kot pri prejšnjem tipu lahko tudi tu vstavimo glagol, zgled (26a).

(26) Hop, pa so bili na oblasti.¹⁵

(26a) Zgodilo se je hop, pa so bili na oblasti.

(27) Čof in že se je sidro potopilo.

(28) Bumf, tresk in hrsk in te grdobije bi več ne bilo!

3.3 Časovna vzporednost kot podtip vezalnega priredja

Prislov *medtem*, zapisan tudi *med tem*, izraža vzporednost dogajanja. Pogosto se povezuje s členkom *pa*, kar celotnemu dvostavčju daje odtenek protivnosti, a vseeno prevladuje vezalnost. Vzporednost je redkejša kot zaporednost, saj je vzporednost pogosteje izražena podredno, zlasti z veznikom *ko* in odnosnico *medtem*. Vidimo, da se izrazne možnosti vsaj delno prekrivajo, a zgledov ne moremo vedno pretvoriti v časovni odvisnik. Ikoničnost tu ni eksplicitno izražena, ni pa tudi kršena, pravili o vzvratni elipsi in katafori pa veljata.

(29) Gosenice se razvijajo tri do štiri leta, medtem pa naredijo na drevju veliko škode.

(30) Izdihavajte zrak, med tem pa se s telesom nagnite v predklon čez noge.¹⁶

3.4 Vzročno-posledično priredje

V vzročno-posledičnem priredju drugi stavek izraža posledico, ki vzročno sledi iz prvega stavka. Prevladuje raba dovršnika v obeh stavekih. Pri veznikih *in*, *pa* se drugi stavek pogosto začne s samostalnikom, ta pa je pogosto v funkciji osebka, zgled (32): to je pričakovano, saj je osebek v stavkih praviloma različen. Ikoničnost je tu izrazita: dejanji, ki si sledita vzročno, sta tudi časovno zaporedni, vrstnega reda stavkov pa ne moremo obrniti: to za vzročni odvisnik z veznikom *ker* ne velja. Pogosto so vse besede različne, kar je pri veznikih *in*, *pa* pomensko razločevalno glede na vezalnost, kjer je ta možnost redkejša, a morajo ravno zaradi različnosti besed, torej tudi vsebine, zgledi imeti še vzročno-posledično podlago, da sploh lahko stojijo skupaj, zato sodijo sem in ne k vezalnosti.

---

14 Ki je tu v vlogi pastavka: vsekakor se obnaša zelo podobno kot stavek, le da je brez osebne glagolske oblike.

15 [tag="M"] []?[word="in|pa"][] {0,3}[tag="G.*"]

16 [word=";"] [word="med" & tag="D."] [word="tem"] [word!="ko,"]

- (31) Celonočno delovanje nape je pregrelo elektromotor, zato je nastal požar.
 (32) Nekaj hrbtnih vretenc je vrnil v pravilni položaj, in težave s srcem so izginile.
 (33) Niso imeli urejenega avtobusnega prometa, pa sem se podal na pot kar peš.
 (34) Vsi moji kolegi so igrali nogomet, tako sem šel tudi jaz v te vode.

3.4.1 Pogojna posledičnost

Konstrukcije z veznikoma *in*, *pa*, v katerih je prvi stavek v velednem ali želelnem skladenjskem naklonu, drugi pa v povednem, pogosto prehajajo proti pogojno-posledičnosti. Vsebina drugega stavka se uresniči, če se uresniči vsebina prvega oziroma vsebina drugega stavka sledi kot posledica uresnitve prvega stavka. Podobna konstrukcija sodi k ločnosti in jo obravnavamo v poglavju 3.5 Pogojno-posledična ločnost.¹⁷ Ker je celotna konstrukcija strukturno omejena, je veznik lahko širokopomenski (*in*, *pa*), vsebina razmerja pa je vseeno jasna. Besede se praviloma ponavljajo.

- (35) Prejeto kodo prepisite tukaj in takoj boste imeli aktiven dostop.
 (36) Povej mi, s kom hodiš, pa ti povem, kdo si.

3.4.2 Rezultativnost

Stavka sta v časovnem zaporedju, pri čemer drugi stavek izraža rezultat dejanja prvega stavka. Vrstni red stavkov ni zamenljiv, in to tako zaradi zaporednosti dejanj kot tudi zaradi razmerja vzrok in posledica, ki iz zaporednosti dejanj sledi. Rezultat je konkretizirana posledica, zato je uvrščen sem in ne med vezalnost.

- (37) Bala je zapeljala čez njega in ga stisnila ob tla in drevo.
 (38) Dvakrat je igrala na festivalu, pa so ji bila odprta vrata.
 (39) Otroci so zbirali odpadne baterije in jih zbrali 2.650 kilogramov.

3.4.2.1 Elipsa glagola v prvem stavku

Podoben, sicer zelo redek tip predstavlja konstrukcija stavka brez osebne glagolske oblike in stavka z osebno glagolsko obliko. Ta tip predstavlja pomemben odmik od enakega statusa obeh struktur (torej simetričnosti), kar kaže na njuno neenakovrednost, vendar pa podobnih konstrukcij v podredjih skoraj ni (z izjemo nekaterih vsebinskih odvisnikov), zato lahko sklepamo, da gre za specializirano strukturo, značilno za nekatere podtipse posameznih priredij (glej tudi poglavje 3.2 Nesimetrično vezalno priredje). V prvem stavku so dejanja posamostaljena (*obrnuti* > *obrat*), zato je dinamika v prvem stavku porinjena v ozadje, saj je glagol odsoten, težišče sporočila pa se prenese na drugi stavek.

¹⁷ Razmerji sta dovolj različni, da sodita v različni priredji.

(40) Rahel obrat telesa, dvig roke in ogrinjalo zdrsne prek bikove glave in hrpta.

(41) En poteg vzvoda, pa se vse zloži.

(42) Klik tu, klik tam in v steni smo narisali okna in vrata.

3.4.3 Namernost z rezultatom

Pri tem tipu je v prvem stavku glagol premikanja, ki je lahko v velelniku, sledi mu izvor-no vezalni veznik, ki uvaja drugi stavek. Povedek drugega stavka je pretvorljiv v namenilnik ali v namerni odvisnik z veznikom *da*. Ena od besed mora biti v obeh stavkih ista. Prvi stavek dogodek drugega stavka umesti v prostor, potencialno tudi v čas (Weisser 2015: 122). Gre za pomensko omejene konstrukcije, vrstni red stavkov ni zamenljiv zaradi ikoničnosti stavkov, celotno dvostavčje opisuje eno situacijo. Od namernega odvisnika se razlikuje po tem, da je v namernem odvisniku namen nakazan, ne pa tudi že uresničen, tu pa je namen tudi že uresničen. Namerni odvisnik je tudi mnogo pogostejši in strukturno ni tako omejen.

(43) Pojdi v bližnji sadovnjak in naredi popis vseh dreves z užitnimi plodovi.

(44) Pojdi tja, pa se dogovorite.

3.5 Pogojno-posledična ločnost

V pogojno-posledično ločnost uvrščamo zglede, pri katerih drugi stavek izraža alternativo oziroma posledico, ki se uresniči, če se ne uresniči dejanje prvega stavka. Uresniči se ena možnost – katera, pa (še) ni določeno. Zato ti primeri sodijo v ločnost, saj je zanjo tipično, da ni določeno, katera od navedenih možnosti se bo uresničila (Belaj, Tanacković Faletar 2020: 91, 112). V prvem stavku je navadno naklonski glagol ali velelnik, v drugem pa glagol v povednem naklonu: razlika v naklonu glagolov je v priredju redka, tu pa je pomenotvorna. Vsebina drugega stavka navadno izraža neželjeno, negativno posledico oziroma alternativo, če se uresniči vsebina prvega stavka. V vseh primerih gre za izključevalno ločnost, oba stavka hkrati ne moreta biti resnična. Ikoničnost je jasno izražena: če se ne zgodi dejanje v prvem stavku, se bo kot posledica časovno zaporedno zgodilo dejanje v drugem stavku.

(45) Nikoli več ne grozite ali pa boste občutili posledice.¹⁸

(46) Stoj ali streljam!

(47) Pazite, da pri valjanju ne dodate preveč moke, sicer bo testo postalo čvrsto, suho in drobljivo.¹⁹

(48) Pojdi, drugače boš obžalovala.²⁰

18 [tag="G..v.*"] [] {0,3} [word="ali"] [] {0,3} [tag="Gg.[sd].*"], negativni filter [word="\.,,"]

19 [word="ne|ni|niso"] [] {0,3} [tag="Gg.s.*"] [] {0,3} [word=""] [word="sicer"] [lemma!="pa"] [] {0,3} [tag="Gg.[dg].*"]

20 [tag="G..v.*"] [] {0,3} [word="drugače"] [] {0,3} [tag="Gg.*"]

4 Zaključek

Prispevek je pokazal, kako načelo podobe deluje tudi na večstavčni ravni. Pokazalo se je, da je za tvorbo priredij zunajjezikovna realnost zelo pomembna in se kot vrstni red stavkov, ki je enak zaporedju dejanj, ki jih izražajo, kaže kot ena temeljnih lastnosti priredij. Ikoničnost, kot se kaže v priredjih, je pomembno merilo za razločevanje med prirednimi in neprirednimi razmerji, vzporedno pa se enako kaže za odsotnost katafore in vzvratne elipse. Vsem zgledom, ki odstopajo od posameznih pravil, je skupen ali specializiran pomen ali pa stilistična vrednost.

Viri in literatura

Fran: <https://www.fran.si/>

Korpus pisne standardne slovenščine Gigafida 2.0: <https://viri.cjvt.si/gigafida/>

Korpus Gigafida v orodju NoSketch Engine 2.0: https://www.clarin.si/noske/sl.cgi/first_form

- BELAJ, Branimir, TANACKOVIĆ FALETAR, Goran, 2020: *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika. Sintaksa složene rečenice*. Zagreb: Disput.
- GABROVŠEK, Dejan, 2023: *Slovenska složena poved z vidika stopenj odvisnosti*. Doktorska disertacija. Ljubljana.
- GABROVŠEK, Dejan, 2024a: Backwards Anaphora and Backwards Ellipsis in Slovenian Multi-Clause Sentences. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 16. V tisku.
- GABROVŠEK, Dejan, 2024b: Položaj naslonskega niza v vezniškem stavku v slovenski složeni povedi. *Jezik-slovní zapiski* 30/1. 49–63.
- GABROVŠEK, Dejan, KRVINA, Domen, 2020: Veznika *dokler, dokler ne*: raba, pomen in vpliv na vid dejanj, ki jih povezujeta. *Slavistična revija* 68/3. 335–352. <https://srl.si/ojs/srl/article/view/3873>
- GABROVŠEK, Dejan, KRVINA, Domen, 2022: Skladenjsko razmerje med istoizraznim prislovom in veznikom – opis glede na njuno mesto in funkcijo v povedi ter obravnava zlasti v SSKJ. *Slavistična revija* 70/4. 573–589.
- GABROVŠEK, Dejan, KRVINA, Domen, 2023: Vloga permutativnosti pri določanju in razvrščanju skladenjskih pomenov. Mojca Schlamberger Brezar, Mojca Smolej (ur.). *Prispevki k preučevanju slovenske skladnje*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete. 59–75.
- GABROVŠEK, Dejan, ŽELE, Andreja, 2019: Tipologija stavčnočlenskih odvisnikov v slovenščini. *Slavistična revija* 67/3. 487–507. <https://srl.si/ojs/srl/article/view/2019-3-1-5>
- HASPELMATH, Martin, 2004: Coordinating constructions: An overview. Martin Haspelmath (ur.). *Coordinating constructions*. Amsterdam: Benjamins. 3–39.
- KRVINA, Domen, 2015: *Glagolski vid v sodobni slovenščini*. Doktorska disertacija. Ljubljana.
- KRVINA, Domen, 2019: Zaporednost dejanj in njen vpliv na rabo glagolskega vida v slovenščini. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 12. 75–93.
- OREŠNIK, Janez, 1992: *Udeleženske vloge v slovenščini*. Ljubljana: SAZU.
- POGORELEC, Breda, 2021: *Veznik v slovenščini*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- QUIRK, Randolph idr., 1985: *A Comprehensive Grammar of the English Language*. New York: Longman.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: DZS.
- TOPORIŠIČ, Jože, 2004: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- UHLIK, Mladen, ŽELE, Andreja, 2022: *Rusko-slovenska skladnja: propozicijska in medpropozicijska razmerja*. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani.
- VIČAR, Branislava, 2011: *Parenteza v novinarskem in parlamentarnem diskurzu*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta.

- WEISSER, Philipp, 2015: *Derived Coordination: A Minimalist Perspective on Clause Chains, Converbs and Asymmetric Coordination*. Berlin, Boston: Walter de Gruyter.
- ŽELE, Andreja, 2016: O razlikah med priredno in podredno izraženim razmerjem. *Jezikoslovni zapiski* 12/2. 31–43.
- ŽELE, Andreja, 2018: O aktualnostnočlenitveni stavi v slovenščini. *Jezik in slovstvo* 63/2–3. 59–73.
<https://journals.uni-lj.si/jezikinslovstvo/article/view/17781>
- ŽELE, Andreja, KRAJNC IVIČ, Mira, 2020: *Sodobna slovenska skladnja: diskurzni in slovnični vidik*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze v Mariboru.